

Karolina Wendt
Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich
Akademia Marynarki Wojennej

Konflikt cypryjski – geneza

Abstrakt

Współczesna historia świata to historia wojen i sporów. Media codziennie informują o zamieszkach czy działaniach wojennych. Konflikt cypryjski trwa już ponad 50 lat. Co oznacza, że jest jednym z najdłużej toczących się sporów międzynarodowych. Za główne przyczyny konfliktu uznaje się różnicowanie etniczne i religijne wyspy oraz jej położenie geostrategiczne. To wszystko sprawia, że konflikt grecko-turecki jest sporem politycznym, religijnym, narodowościowym, a także terytorialnym.

O wyborze tematu związanego z konfliktem cypryjski zdecydowało kwestia tego, iż konflikt cypryjski nie jest problemem badawczym często poruszonym przez polskich naukowców.

Celem pracy była pogłębiona i skrupulatna analiza genezy konfliktu cypryjskiego.

Słowa kluczowe: konflikt cypryjski, historia Cypru, Makarios III, greccy Cypryjczycy, tureccy Cypryjczycy, Cypr.

Abstract

Contemporary history of the world is a history of wars and disputes. The media daily inform about riots or warfare. The Cypriot conflict has been going on for over 50 years. Which means that it is one of the longest-running international disputes. The main causes of the conflict are ethnic and religious diversity of the island and its geostrategic location. All of this makes the Greek-Turkish conflict a political, religious, national and territorial dispute.

The choice of the topic about Cyprus conflict was determined by the fact that the Cypriot conflict is not a research problem often raised by Polish scientists.

The aim of the work was a deep and meticulous analysis of the origins of the Cypriot conflict.

Key words: the Cypriot conflict, the history of Cyprus, Makarios III, Greek Cypriots, Turkish Cypriots, Cyprus.

Historia Cypru

Cypr jest trzecią co do wielkości, zaraz po Sycylii i Sardynii, wyspą położoną we wschodniej części Morza Śródziemnego. Pochodzenie nazwy nie jest jednoznaczne. Możliwe, że pochodzi od greckiej nazwy często występującego tu cyprysa (*Cupressus sempervirens*) albo od wywodzącej się z hebrajskiego greckiej nazwy henny (gr. *kyprinon*), przewrotnie roślina ta nigdy na Cyprze nie występowała. Kolejna teoria głosi, że nazwa wyspy wywodzi się od miasta Kypros, które znajdowało się pomiędzy Kyrenią i Akanthou. Stefan z Bizancjum i Konstantyn Porfirogeneta, powołując się na „stare dokumenty”, byli przekonani, że nazwa Cypru pochodzi od imienia córki króla Kinyrasa, nadmienionego w *Iliadzie* - Kypros. Najczęściej aprobowana teoria głosi, że nazwa wyspy wzięła swój początek od eteocypryjskiego słowa „miedź” (Miształ 2013:9-12).

Usytuowanie wyspy daje jej znaczącą pozycję na Bliskim Wschodzie oraz we wschodniej części Morza Śródziemnego. Wyspa Afrodyty nazywana jest pomostem łączącym trzy kontynenty: Azję, Afrykę i Europę. Cypr położony jest na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych wszystkich trzech kontynentów oraz co równie ważne, ich szlaków handlowych. Wyspa jest idealnym miejscem do nadzorowania wschodniej części Morza Śródziemnego, a także znajdujących się w pobliżu wybrzeży azjatyckich i afrykańskich” (Bernard 1976:5).

Położenie geograficzne Cypru wywarło ogromny wpływ na historię podbojów wyspy. Już od czasów starożytnych była anektowana przez różne państwa. Stare przysłowie cypryjskie głosi, że „Mars – bóg wojny, zadomowił się tu od tysiącleci” (Bernard 1976:5).

Żeby zrozumieć konflikt cypryjski, to w jaki sposób doszło do uformowania się izolacjonizmu narodowościowego na wyspie, co było przyczyną wykorzystywania przemocy jako środka dążenia Cypryjczyków do zrealizowania celów trzeba poddać analizie historię Cypru. Wyspa Afrodyty w swojej długoletniej, bo ponad 3,5 tysiącletniej historii była pod panowaniem: Egiptu, Fenicji, Asyrii, Persji, imperium Aleksandra Macedońskiego, Rzymu, Bizancjum, a także Republiki Weneckiej. Na przestrzeni lat stopniowo formował się skład etniczny obywateli zamieszkujących wyspę. Ze względu na to, że przeważająca część mieszkańców wyspy była pochodzenia greckiego społeczeństwo cypryjskie w znacznej mierze identyfikowało się z tradycją i kulturą helleńską, mimo, iż wyspa tylko za panowania Aleksandra Macedońskiego znajdowała się w rękach Grecji (Kapłońska 2009:97-98).

Po czasie zmiennego panowania Cypr zostaje przyłączony do cesarstwa rzymskiego. Po rozpadzie cesarstwa rzymskiego Cypr zostaje wcielony do Bizancjum. W 649 r. flota arabska

dokonała ekspansji Cypru. Cesarz Roman II w 965 r. podbija Cypr, tym sposobem po ponad trzech stuleciach panowania arabskiego wyspa ponownie zostaje włączona do Bizancjum.

Szlak wypraw krzyżowych prowadził także przez Cypr. Ryszard Lwie Serce, król angielski podczas III wyprawy krzyżowej w 1191 r. podbił wyspę. Cypr przekazano w ręce zakonu templariuszy, a następnie znalazł się pod panowaniem króla Jerozolimy Guy de Lusignana, którego dziedzice rządzili na wyspie, aż do XVI wieku. Na przełomie XIII i XIV wieku państwo Lusignanów upadło, a ostatnia królowa Cypru należąca do dynastii Lusignanów sprzedała Cypr Wenecji. W 1570 r. rosnące w potęgę Imperium Osmańskie nakazało Wenecji oddać sobie Cypr. Nie zastosowanie się do postawionego ultimatum poskutkowało inwazją turecką (Nitecka-Jagiello 1975:11-13).

W 1571 roku Imperium Otomańskie pierwszy raz podbija Cypr, na wyspie osiedla się ponad pięćdziesiąt tysięcy tureckich obywateli. W 1878 roku po przegranej wojnie Imperium Otomańskie znajduje się w złej sytuacji co wykorzystują Anglicy, proponując Turkom, że w zamian za odstąpienie Cypru udzieli im ewentualnej pomocy w obronie jej terytorium. 7 lipca 1878 roku sułtan podpisuje firman, w którym wyraźnie zaznaczono, że sułtan jest nadal władcą Cypru i jest on jego własnością, a królowa Wielkiej Brytanii jest wasalem z prawem z korzystania z Cypru oraz przejmuje obowiązek administrowania i kontrolowania wyspy. Rok później podpisano dokument, w którym Wielka Brytania zobowiązała się płacić odszkodowanie za możliwość użytkowania wyspy oraz zajęty majątek. Odszkodowania te oczywiście opłacane były przez ludność cypryjską, na którą nałożono dodatkowe podatki (Bernard 1976:13).

Podczas I wojny światowej Turcja opowiedziała się po stronie Niemiec, co więcej 5 listopada 1914 roku wypowiedziała wojnę Francji i Wielkiej Brytanii. Jeszcze tego samego dnia Wielka Brytania anulowała konwencję podpisaną w 1878 roku i proklamowała aneksję Cypru. Wszystkie dobra sułtana stały się własnością rządu brytyjskiego. 1 marca 1925 roku Wielka Brytania ogłosiła Cypr kolonią brytyjską, a władze przejął gubernator brytyjski (Nitecka-Jagiello 1975:24).

W drugiej połowie XIX wieku w czasie upadku imperium osmańskiego zaczął kształtować się ruch polityczny, który dążył do zrzucenia obcego panowania. Kościół prawosławny stał się entuzjastą walki narodowyzwoleniczej, która za cel miała dążenie do przyłączenia wyspy do Grecji, tzw. idea enosis (Nitecka-Jagiello 1975:27).

W 1932 roku Grecja zaczyna funkcjonować jako monarchia konstytucyjna, jednocześnie odnawiają się aspiracje do utworzenia silnego państwa. Propaganda nacjonalistyczna oraz hasło o stworzeniu „Wielkiej Grecji” znajduje podatny grunt na Cyprze.

Greccy Cypryjczycy utożsamiają się z Grecją. Jednoczy ich wspólna kultura, tradycja, religia i język, a zatem myśl o przyłączeniu Cypru do Grecji wydaje się być reakcją naturalną.

Na początku z racji, iż Cypr od 1925 roku oficjalnie był kolonią brytyjską idea enosis była wymierzona przeciw kolonializmowi brytyjskiemu. W 1931 roku nikozyjska rezydencja gubernatora zostaje podpalona, to pierwsze tak gwałtowne demonstracje przeciwko brytyjskim władzom kolonialnym. Greccy Cypryjczycy otwarcie mówią o żądaniu wprowadzenia w życie enosis. Główny bodźcem do forsowania w tym czasie enosis była ulegająca pogorszeniu sytuacja wewnętrzna wyspy. W 1929 roku wybuchł światowy kryzys gospodarczy, który swym zasięgiem objął także Cypr. Ludność cypryjska za taki stan rzeczy obwiniła brytyjskiego kolonizatora, a pomocy upatrywała w połączeniu z Grecją (Bernard 1976:15-16).

Biskup Kition, Nikodimos w październiku 1931 roku wygłosił apel, w którym mówił, iż jedyną drogą ratunku dla uciskanego narodu spod rąk tyrana jest wyzwolenie narodowe. Brytyjska strona zareagowała zdecydowanie i bezwzględnie aresztując oraz deportując działaczy idei enosis. Grecki rząd z racji powiązań wojskowych i gospodarczych z Londynem oficjalnie odcina się od wydarzeń jakie miały miejsce w stolicy wyspy. Kiedy kolejny raz reprezentacja greckich Cypryjczyków udała się do Londynu, aby przekonać kolonialne władze, że silną i trwałą wolą społeczności cypryjskiej jest przyłączenie wyspy do królestwa greckiego Brytyjczycy przypominają Cypryjczykom o propozycjach oddania Cypru Grecji w 1912 i 1915, które Grecja odrzuciła (Bernard 1976:15-16).

W czasie II wojny światowej, w obliczu niebezpieczeństwa płynącego z zewnątrz walka narodowowyzwoleńcza zesłała na dalszy plan. W marcu 1943 roku Brytyjczycy przywrócili swobodę organizowania partii politycznych. Utworzyła się wówczas Postępowa Partia Ludu Pracującego Cypru – AKEL, która domagała się wyzwolenia społecznego i zachęcała do walki o wyzwolenie narodowe (Nitecka-Jagiełło 1975:31).

Ze względu na coraz silniejsze tendencje dążące do wyzwolenia spod władzy kolonialnej Kościół prawosławny na czele z Makariosem II, zaciekle zwolennikiem enosis wysunął propozycję przeprowadzenia referendum, a właściwie plebiscytu, w którym społeczność cypryjska mogłaby zabrać głos w sprawie przyszłości wyspy. Inicjatywę poparła również partia AKEL. Plebiscyt przeprowadzono w styczniu 1950 roku, głosujący mieli wyrazić swoją opinię czy są za zjednoczeniem Cypru z Grecją czy też nie. 215 108 oddanych głosów na 224 747 (ok. 95,7%) uprawnionych do głosowania greckich Cypryjczyków opowiedziało się za zjednoczeniem. Władze brytyjskie zignorowały wynik, poddały pod wątpliwość procedury plebiscytu, nadmieniając, że nie uczestniczyły w nim mniejszości (Misztal 2013:397-398).

W październiku 1950 roku, po śmierci Makariosa II wybrano na jego następcę Michaela Christodoulosa Mouskosa, który przybrał imię Makarios III. Urodził się 13 sierpnia 1913 roku w biednej chłopskiej rodzinie. Uczęszczał do szkoły klasztornej oraz liceum w Nikozji. Ukończył wydział Teologii i Prawa na Uniwersytecie w Atenach, a w 1946 roku został stypendystą studiów teologicznych w Bostonie. Aktywnie uczestniczył w życiu duchowym i politycznym Cypru. Był jednym z inicjatorów przeprowadzenia plebiscytu, wówczas był zwolennikiem idei enosis (Nitecka-Jagiello 1975:31-32).

Fot. 1 Makarios III - duchowy i polityczny przywódca greckich Cypryjczyków.

Źródło: Strona internetowa: <http://www-personal.umich.edu/~zafer/actors/people.html>, dostęp 08.06.2018.

Przejęcie funkcji arcybiskupa oznaczało, że Makarios III stał się zwierzchnikiem Kościoła oraz etnarchą, przywódcą politycznym społeczności greckiej i najwyższym rangą duchownym. Makariosa III powinno się przede wszystkim postrzegać jako polityka, którego najważniejszym celem politycznym było wcielenie w życie idei enosis.

W sierpniu 1953 roku Makarios III szukając aprobaty na arenie międzynarodowej dla żądań greckich Cypryjczyków, przekazał sekretarzowi generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych petycję z żądaniem omówienia problemu cypryjskiego podczas obrad Zgromadzenia Ogólnego. Pod presją greckiego społeczeństwa, zbulwersowanego wypowiedzią ówczesnego brytyjskiego ministra do spraw kolonii, Henry'ego Hopkinsa, że „pewne kraje”,

przynależne do Brytyjczyków przez wzgląd na szczególne uwarunkowania nigdy nie uzyskają pełnej niepodległości władze greckie podjęły decyzję o przesłaniu do ONZ wniosku o rozważenie kwestii niepodległości Cypru. Decyzją Zgromadzenia Ogólnego postanowiono „w chwili obecnej nie rozpatrywać wniosku Grecji”. To postanowienie spotkało się z ogromnym niezadowoleniem greckiego społeczeństwa. W zaistniałej sytuacji zwolennicy idei enosis zdecydowali się na przedsięwzięcie drastycznych kroków, chcieli zmusić Brytyjczyków do rezygnacji z Cypru. Autorem tego rozwiązania był grecki oficer Georgis Grivas (Misztal 2013:401).

Georgis Grivas urodził się w 1829 roku, w rodzinie bogatego kupca. Ukończył Pancypryjskie Gimnazjum w Nikozji. Uciekł z Cypru i wstąpił do Akademii Wojskowej w Atenach. Brał aktywny udział w wojnie grecko-tureckiej, był jednym z założycieli organizacji χ (gr. nieznany), która za cel obrała sobie przywrócenie monarchii w Grecji. Bezowocnie próbował zaistnieć na greckiej scenie politycznej (Misztal 2013:401). Grivas jako przywódca EOKA przyjął pseudonim „Digenis”

Na czele Cypryjskiej Organizacji Wyzwolenia Narodowego – EOKA stanął Georgis Grivas. Idea powstania tej organizacji narodziła się częściowo w Grecji, co samo w sobie już uwarunkowywało jej skład narodowościowy i program polityczny. W skład EOKA wchodził greccy Cypryjczycy, których celem było wcielenie w życie idei enosis – przyłączenia Cypru do Grecji (Nitecka-Jagiello 1975:33).

Grivas przedstawił Makariosowi III plany zorganizowania na wyspie walki partyzanckiej, na które entrarcha nie chciał wyrazić zgody, miał nadzieję, że grecki rząd pomoże mu dyplomatycznie nakłonić Brytyjczyków do postulatów społeczności greckiej i uda się uniknąć stosowania przemocy. Po namowach arcybiskupa Aten Makarios III wyraził aprobatę dla użycia siły w walce o enosis.

Pierwszą akcją zbrojną zaplanowano na Dzień Niepodległości Grecji. Plany EOKA zostały pokrzyżowane, przechwycone zostały dostawy broni i schwytano głównego współpracownika Grivasa i Makariosa III, Sokratesa Loizidesa. Nie przeszkodziło to jednak w zorganizowaniu 1 kwietnia kampanii zbrojnej EOKA. Makarios III wyraził dezaprobatę dla działalności Grivasa.

EOKA bardzo duży nacisk kładła na werbowanie młodzieży, którą zrzeszano w organizacji Młodzi Zwolennicy EOKA. Wykorzystywano ich głównie do organizowania manifestacji, pozyskiwania informacji i do kolportażu ulotek propagandowych (Nitecka-Jagiello 1975:35-37).

W maju 1955 roku, minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Harold Macmillan wyszedł z inicjatywą spotkania w Londynie z przedstawicielami rządów greckiego i tureckiego, dając tym samym do zrozumienia, że porzucają stanowisko mówiące, że z racji, iż Cypr jest kolonią brytyjską jego status jest wewnętrzną sprawą Wielkiej Brytanii.

Konferencja rozpoczęła się 29 sierpnia, z góry była skazana na niepowodzenie, władze greckie od samego początku głosiły, że jedynym możliwym rozwiązaniem dla Cypryjczyków jest samostanowienie. To założenie z kolei było niedopuszczalne dla Ankary, obawiali się, że stanowisko greków w praktyce będzie równoznaczne z enosis. Konferencja była przyczyną pogorszenia się stosunków grecko-tureckich (Misztal 2013:406).

Gubernator chcąc znaleźć wyjście z napiętej sytuacji, spotkał się parokrotnie z Makariosem III. Rozmowy jednak nie przynosiły żadnego efektu, arcybiskup został oskarżony o uczestnictwo w działalności terrorystycznej, sabotażowej, aresztowany i zgodnie z rozporządzeniem o bezpieczeństwie publicznym deportowany z Cypru na Seszele. Dla Grivasa taki rozwój sytuacji w pewnym sensie był korzystny politycznie, mógł teraz swobodnie prowadzić intensywniejszą kampanię.

Brytyjczycy sądzili, że z racji absencji Makariosa III łatwiej będzie im dojść do porozumienia ze społecznością cypryjską. Kościół prawosławny natomiast nie dopuszczał możliwości do wznowienia jakichkolwiek dyskusji bez arcybiskupa Makariosa III. EOKA wznowiła swoją działalność, a nawet zintensyfikowała jej częstotliwość kiedy Wielka Brytania odmówiła negocjowania z Makariosem III.

19 kwietnia 1956 roku lord Radcliffe, komisarz do spraw reform konstytucyjnych Cypru przedstawił szkic konstytucji. Plan Radcliffe'a stawiał następujące wymogi:

- 1) w czasie kiedy konstytucja będzie funkcjonować, Cypr nadal pozostanie pod zwierzchnictwem Brytyjczyków,
- 2) Cypr będzie wykorzystywany jako baza wojskowa, ze względu na konieczność wypełniania zobowiązań międzynarodowych jak i dla ochrony interesów Wielkiej Brytanii w rejonie Bliskiego Wschodu,
- 3) wszystkie sprawy dotyczące polityki zagranicznej, obrony i bezpieczeństwa wewnętrznego Cypru będą podlegać pod rząd brytyjski lub gubernatora,
- 4) konstytucja będzie się opierać na zasadach wolnej demokracji, przyznając szerokie uprawnienia wybieranym reprezentantom społeczności cypryjskiej, jednocześnie zawierając będzie ograniczenia, które mogą okazać się niezbędne dla właściwego funkcjonowania prawa chroniącego interesów różnych grup religijnych i etnicznych na Cyprze (Nitecka-Jagiello 1975:83-84).

Grecki rząd odrzucił plan Radcliffe'a ze względu na to, iż brakowało w nim przyznania prawa do samostanowienia dla obywateli Cypru, a władza gubernatora była silnie rozbudowana. Turcja zażądała kilku poprawek, dotyczących ochrony interesów tureckich Cypryjczyków, po których byłaby w stanie zaakceptować plan.

W 1956 roku władze tureckie wyszły z inicjatywą rozwiązania sporu cypryjskiego w myśl idei taksim, czyli podziału wyspy pomiędzy Turcję i Grecję. Idea taksim najbardziej odpowiadała interesom Turcji dlatego też uznali ją za jedyne akceptowalne dla nich rozwiązanie problemu cypryjskiego. Turcy argumentowali forsowanie taksim niemożnością współżycia obu narodów. Tureccy Cypryjczycy chcieli być postrzegani jako odrębna wspólnota narodowościowa posiadająca takie same prawa co społeczność grecka, a nie jako mniejszość narodowa (Nitecka-Jagiello 1975:88-90).

W listopadzie 1957 roku chcąc móc bronić się przed atakami EOKA tureccy Cypryjczycy, za przyzwoleniem Brytyjczyków tworzą paramilitarną organizację Volkan, której militarnym ramieniem zostaje Organizacja Tureckiego Oporu – TMT. Liderem organizacji zostaje Rauf Denktasz. Głównym celem polityki TMT było doprowadzić to wcielenia w życie idei taksim (Misztal 2013:408).

W marcu 1957 roku Grivas oświadczył, że wstrzyma działania EOKA, jednakże warunkując to powrotem Makariosa III z wygnania i wznowieniem negocjacji.

Działalność EOKA w zależności od polityki wewnętrznej Wielkiej Brytanii oraz stanu negocjacji międzynarodowych ulegała zmianie. Można dokonać podziału ich działalności na kilka faz:

- pierwsza faza (1 kwietnia 1955 r. – październik 1955 r.) - akcje terrorystyczne o niewielkim nasileniu, ich celem było zwrócenie uwagi społeczności międzynarodowej na kwestie cypryjską,
- druga faza (październik 1955r. – czerwiec 1956 r.) – oddziały partyzanckie EOKA (8-10 osobowe) prowadzą walkę praktykując szybkie i nagłe ataki,
- trzecia faza (lato 1956 r.) - Brytyjczycy atakują obozy partyzanckie EOKA stacjonujące w górach, nie przynosi to oczekiwanych przez stronę brytyjską celów – rozbitcia organizacji,
- czwarta faza - po atakach na obozy partyzanckie Grivas postanawia zwiększyć liczbę osób w organizacji, niemalże we wszystkich wioskach uformowały się oddziały EOKA, częstotliwość akcji zbrojnych została zintensyfikowana,

- piąta faza (1957 r.) – pierwsze akcje terrorystyczne skierowane przeciw tureckim Cypryjczykom (Nitecka-Jagiełło 1975:40-41).

Brytyjczycy wcielając do policji kolonialnej tureckich Cypryjczyków i nakazując im udział w akcjach tłumiących akty przemocy greckich Cypryjczyków, celowo zmierzali do przeciwstawienia sobie społeczności zamieszkujących wyspę. Chcieli w ten sposób doprowadzić do wewnętrznych walk narodowościowych.

W maju 1958 gubernator Hugh Foot wyszedł z propozycją przyznania wyspie statusu trójdominium oraz wcielenie z życie funkcjonowania samorządów terytorialnych. Grecja i Turcja odrzuciły plan, grecy, bo byli zdania, że Turcja nie powinna podejmować decyzji o przyszłych losach wyspy, Turcja, bo plan nie uwzględniał idei taksim. Po fiasku projektu trójdominium, w czerwcu 1958 roku Harold Macmillan zaprezentował nowy plan, który miał przełamać impas między stronami konfliktu (Misztal 2013:412-414).

Plan miał działać na zasadzie „partnerstwa”, miały zostać stworzone dwie izby reprezentantów greckich i tureckich Cypryjczyków oraz rady ministrów, nad których funkcjonowaniem miał czuwać gubernator. Międzynarodowy status wyspy miał pozostać niezmienny przez kolejne siedem lat. Obie strony odrzuciły plan.

Brytyjczycy postanowili mimo odrzucenia planu przez obie strony oraz wyrażenia dezaprobaty Makariosa III, wcielić go w życie. 1 października 1958 roku wprowadzono plan Macmillana co było przyczyną kolejnej eskalacji konfliktu. Zdaniem rządu brytyjskiego plan Macmillana był demokratyczny, pokojowy i sprawiedliwy (Misztal 2013:414-415).

Narodziny nowej Republiki – 1960 r.

Na początku 1959 roku po paryskich i nowojorskich rozmowach Grecji i Turcji miała miejsce konferencja w Zurychu, na której przedstawicielami stron byli premierzy obu państw. W pertraktacjach zuryjskich nie uczestniczyli bezpośrednio Cypryjczycy, jednakże byli informowani na bieżąco przez głównych negocjatorów o rozwoju sytuacji.

Dokument zuryjski składał się z 27 paragrafów, zakładał między innymi: powołanie do życia niepodległej republiki, w której funkcje prezydenta miał pełnić grecki Cypryjczyk, a stanowisko wiceprezydenta miał piastować turecki Cypryjczyk.

17 lutego 1959 roku rozpoczęła się konferencja w Londynie, w której udział wzięli przedstawiciele rządu brytyjskiego, greckiego i tureckiego, a także polityczni przywódcy tureckich i greckich Cypryjczyków, Makarios III i Fazıl Küçük. Strony biorące udział w konferencji potwierdziły decyzje, które zostały przyjęte z Zurychu. W czasie londyńskiej

konferencji podpisano kilka dokumentów mających fundamentalne znaczenie dla dalszego funkcjonowania Cypru. Najistotniejszymi były:

- zasady konstytucji,
- porozumienie o utworzeniu Republiki Cypru,
- układ gwarancyjny między Republiką Cypru, a Grecją, Wielką Brytanią i Turcją (Nitecka-Jagiello 1975:113-114).

Najważniejsze założenia na jakich miała się opierać konstytucja Cypru to:

- prezydenta republiki wybierają greccy Cypryjczycy, a wiceprezydenta tureccy Cypryjczycy,
- obaj, prezydent i wiceprezydent posiadają prawo weta w sprawach dotyczących polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony państwa,
- prezydent posiada uprawnienia władzy wykonawczej, a wiceprezydent przede wszystkim pełni funkcje wyraziciela interesów tureckich Cypryjczyków (Adamczyk 1997:75),
- skład Rady Ministrów wyraża stosunek 7:3, 7 przedstawicieli społeczeństwa greckiego, 3 społeczeństwa tureckiego,
- ministrów desygnuje odpowiednio prezydent i wiceprezydent,
- Wspólnym Sekretariatem Rady Ministrów zarządza dwóch sekretarzy, obydwu narodowości,
- władze ustawodawczą sprawuje Izba Reprezentantów w składzie: 70% przedstawiciele greckiej społeczności, 30% przedstawiciele tureckiej społeczności, której przewodniczącym jest Grek, a wiceprzewodniczącym Turek, reprezentanci obydwu społeczności mieli utworzyć samodzielne Izby Narodowe (Adamczyk 2011:127),
- stanowiska administracji państwowej oraz policji obsadzone były w 70 % przez greckich Cypryjczyków, a w 30 % przez tureckich Cypryjczyków,
- armia będzie się składać z 2 tys. żołnierzy, z czego 60 % stanowić będą przedstawiciele społeczności greckiej, a 40 % społeczności tureckiej (Nitecka-Jagiello 1975:117-118).

Zgodnie z konstytucją z 1960 r. językami oficjalnymi na Cyprze są język turecki i język grecki. Na fladze Republiki Cypryjskiej widzimy geograficzny kształt wyspy w kolorze złotym, pod którym znajdują się gałązki oliwne, a to wszystko na białym tle. Godło przedstawia złotą tarczę, na której widzimy białego gołębia trzymającego w dziobie gałązkę oliwną. Obydwa te symbole oznaczają pokój. Na dole tarczy znajduje się data 1960, to rok uznania niepodległości Republiki Cypru. Wszystko otoczone jest zielonym wieńcem (Misztal 2013:13).

Rysunek 1 Flaga Republiki Cypru.

Źródło: Strona internetowa: <http://www.flagipanstw.eu/flaga-cypru/>, dostęp 20.04.2015.

Rysunek 2 Godło Republiki Cypru.

Źródło: Strona internetowa:

http://www.e-polityka.pl/a.12350.d.56.Kronika_wyborcza__luty_2008.html,
dostęp 08.06.2018.

Założeniem konstytucji z 1960 roku było, że na Cyprze będą używane dwa hymny. Grecki hymn narodowy miał być odgrywany podczas obecności prezydenta – greckiego Cypryjczyka, a turecki podczas obecności wiceprezydenta – tureckiego Cypryjczyka. Jednakże po 1963 roku ze względu na wystąpienie z rządu tureckich Cypryjczyków zaniechano odgrywania hymnu tureckiego (Misztal 2013:13).

Traktat gwarancyjny sygnowany przez nowo powstałą Republikę Cypru, Grecję, Turcję oraz Wielką Brytanię dawał prawo trzem państwom gwarantom – Grecji, Turcji, Wielkiej

Brytanii- do podjęcia ingerencji wspólnej lub indywidualnej w wewnętrzne sprawy Cypru na wypadek zagrożenia stabilności porządku konstytucyjnego. Grecja i Turcja miały prawo do posiadania kontyngentów wojskowych, Grecy w wysokości 950 żołnierzy, Turcy 650 żołnierzy (Adamczyk 1997:77).

Traktat przyznawał wyspie niepodległość (powstanie Republiki Cypru) oraz zakładał wyrzeczenie się przez greckich Cypryjczyków idei enosis, a przez społeczność turecką idei taksim. Zezwolono władzom brytyjskim na zachowanie zwierzchności nad dwoma bazami wojskowymi, na półwyspie Akrotiri i w Dekelii, których łączna powierzchnia wynosiła 254 km². Brytyjczycy otrzymując zezwolenie na utrzymanie baz zobowiązali się do darowania 12 milionów funtów na pomoc i specjalne cele oraz 1,5 miliona dla społeczności tureckiej.

Pod naciskiem rządu greckiego Makarios III zaaprobował postanowienia traktatów. Jednakże nigdy nie zostały one poddane ocenie społeczności cypryjskiej w postaci referendum. Dla tureckich Cypryjczyków (ok. 18% społeczeństwa) traktaty stwarzały korzystną sytuację polityczno-społeczną. Z kolei dla greckich Cypryjczyków, których społeczność na Cyprze stanowiła ok. 80 % postanowienia traktatów odnoszące się do struktury państwa były krzywdzące, niemniej jednak uchwałyły niepodległą Republikę Cypru (Adamczyk 2011:128).

Mimo antagonizmów towarzyszącym postanowieniom traktatowym wybory prezydenckie zarówno wśród społeczności greckiej jak i tureckiej przebiegły bez większych przeszkód. Makarios III uzyskał w wyborach 2/3 głosów greckich Cypryjczyków, tym samym stał się prezydentem, etnarchą. Fazıl Kucuk z racji braku konkurencji automatycznie został wiceprezydentem (Misztal 2013:420).

16 sierpnia 1960 roku na mocy traktatu zuryjskiego i londyńskiego Cypr stał się niepodległą suwerenną republiką. Porozumienia wypracowane przez Grecję, Turcję i Wielką Brytanię położyły kres brytyjskim rządóm, które wzmacniały poczucia cypryjskiej tożsamości narodowej (Miltiadou 2011:35).

Cypr został przyjęty do ONZ 20 września 1960 roku jako pełnoprawne państwo członkowskie. Politycy obejmujący władze mieli za zadanie stworzenie państwa jednoczącego dwie grupy narodowościowe. Nie udało się jednak wszczepić w Cypryjczyków wspólnej świadomości narodowej (Misztal 2013:435-436).

Konstytucja została podzielona na jednaście części. Pierwsza zawierała postanowienia odnoszące się do przynależności do grup etnicznych. W drugiej części określono prawa i wolności obywateli. Konstytucja zawiera także regulacje odnośnie obowiązków jednostki względem państwa (służba wojskowa) (Zaborowski 2004:63-64).

Zdaniem Makariosa III narzucone przez sygnatariuszy traktaty ograniczały suwerenność Cypru i zamiast pobudzić do budowania solidarności społecznej, poszanowania suwerenności republiki służyły narastaniu wewnętrznych konfliktów. Już sama konstytucja dzieliła społeczność i prowokowała do zachowań mających na celu separatyzm społeczny (Miltiadou 2011:35-36).

Szybko uzewnętrzniły się, że postanowienia zawarte w konstytucji nie dawały możliwości właściwemu funkcjonowaniu państwa. Aby ustawy mogły wejść w życie wymagana była zgoda obu Izb Narodowych – greckiej i tureckiej. Doprowadziło to do obustronnego bojkotowania propozycji deputowanych. Na skutek braku większości wśród reprezentantów ludności tureckiej projekty ustaw nie mogły być wcielane w życie mimo, iż za ich wprowadzeniem opowiadała się większość deputowanych (Czubocha, Paszkowska 2007:31). Prezydent i wiceprezydent wiele razy korzystali z prawa weta względem propozycji reprezentantów drugiej społeczności (Adamczyk 1997:77).

Problem dotyczący ustawy podatkowej rozpoczął się w marcu 1961 roku. Społeczność turecka zawetowała uchwałę utrzymującą opłaty na rzecz skarbu państwa. Problem odnowił się kiedy przedstawiciele tureckich Cypryjczyków sprzeciwili się wprowadzeniu uchwały o nowym podatku dochodowym, a także o ulgach finansowych dla inwestorów z zagranicy. Uzależnili ewentualną zmianę swojego stanowiska od aprobacji tureckiej propozycji cyklicznej rewizji ustawy. Nie mogąc dojść do porozumienia, ustalono wyłącznie niektóre opłaty obowiązujące greckich Cypryjczyków, które miały być wpłacane pośrednio przez grecką Izbę Komunalną. W odpowiedzi na powyższe ustalenia tureccy Cypryjczycy wstrzymali płatności podatków na rzecz skarbu państwa i przekazywali je tureckiej Izbie Komunalnej. Brak kompromisu w sprawie podatków ograniczał funkcjonowanie administracyjne państwa. Brak dochodów z podatków dla nowego, niezamożnego państwa było poważnym problemem (Nitecka-Jagiello 1975:138-139).

Ustalenia londyńskie zakładały utworzenie armii cypryjskiej składającej się z dwóch tysięcy żołnierzy. Na mocy ustaleń parlamentu w ciągu roku miały zostać powołane do życia dwa bataliony liczące 600 żołnierzy. Dowódcą miał zostać grecki Cypryjczyk a zastępcą dowódcy turecki Cypryjczyk. Już podczas rekrutacji dochodziło do nieporozumień narodowościowych. Polityczni reprezentanci tureckich Cypryjczyków domagali się utworzenia osobnych pododdziałów dla społeczności greckiej i tureckiej powołując się na odmienność językową, obyczajową i religijną. Prezydent Makarios III nie zgodził się na utworzenie oddzielnych pododdziałów. Wiceprezydent Kucuk zawetował projekt unifikacji

etnicznej armii. W wyniku zaistniałych sytuacji prezydent Makarios zdecydował o nieutworzeniu armii narodowej (Nitecka-Jagiello 1975:139).

W związku z obaleniem ustawy podatkowej, udaremnieniem powstania armii narodowej greccy Cypryjczycy oskarżyli przedstawicieli tureckich o blokowanie wysiłków dążących do realizacji zasad konstytucyjnych. Kolejnym problemem wynikającym z założeń konstytucji był podział stanowisk administracyjnych między greckich i tureckich Cypryjczyków według proporcji 70:30. Problem ten pojawił się w związku z brakiem odpowiednio wykwalifikowanej kadry ze strony tureckiej. Wprawdzie wiceprezydent Kucuk miał w planach szkolenia dla administracji tureckiej, jednak wymagało to czasu. Brak obsadzenia stanowisk administracyjnych wiązał się z uniemożliwieniem prawidłowego funkcjonowania państwa. Dlatego też prezydent zaproponował rewizję konstytucji w tym zakresie i przyznać ludności tureckiej liczbę stanowisk proporcjonalną do ich liczby ludności (Nitecka-Jagiello 1975:140).

W 1962 roku pod dyskusję poddana została także kwestia osobnych dla każdej z narodowości rad miejskich w pięciu największych miastach Cypru – Nikozji, Limassol, Famagüście, Pafos i Larnace. Grecy nie zgodzili się na stworzenie oddzielnych rad proponując jednocześnie wyjście kompromisowe – powołanie do życia na okres próbny jednej rady dla miasta, w której proporcjonalnie do populacji w danym mieście zasiadać mieli reprezentanci obu społeczności. Nie spotkało się to jednak z pozytywnym odbiorem strony tureckiej. Turecka Izba Komunalna przegłosowała uchwałę zgodnie, z którą utworzyła własne rady w pięciu miastach oraz dodatkowo w mieście Lefka, w którym dominowała ludność turecka (Adamczyk 2002:202-203). Prezydent wydał dekret o wstrzymaniu funkcjonowania samorządów na wyspie oraz o przejęciu ich zadań przez wyznaczone do tego odpowiednie instytucje.

Premier Turcji wyraził pełną aprobatę dla posunięć tureckich Cypryjczyków, zapewniając ich jednocześnie, że będzie czuwać nad przestrzeganiem praw ludności tureckiej. Jednocześnie wezwał Makariosa III do respektowania zasad konstytucji, przypominając mu o wcześniejszej aprobacji postanowień. Kucuk zaskarżył dekret wydane przez Makariosa III do Najwyższego Trybunału Konstytucyjnego, który orzekł, że zarówno dekret wydany przez Makariosa jak i utworzenie przez społeczność turecką rad miejskich jest niezgodne z konstytucją Republiki Cypru (Adamczyk 2002:204).

Antagonizmy konstytucyjne doprowadziły do niemożności normalnego funkcjonowania państwa. Nowopowstała Republika Cypru nie posiadała uchwalonego budżetu, armii narodowej, a także nie posiadała struktury administracyjno-terytorialnej w największych miastach. Zdaniem greckich Cypryjczyków taki stan rzeczy był konsekwencją

zachowania tureckich Cypryjczyków, natomiast społeczność turecka oskarżała Greków o łamanie zasad konstytucji. Zdaniem ludności greckiej najodpowiedniejszym wyjściem z sytuacji, które uratowałoby państwo była zmiana konstytucji (Adamczyk 2002:204).

Zdaniem strony greckiej, tureccy Cypryjczycy obrali sobie za cel pokazanie, że założenia konstytucji były niemożliwe do zrealizowania, w związku z tym jedynym rozwiązaniem dającym gwarancję bezpieczeństwa była idea taksim. Grecy nacjonaliści również nie wyzbyli się idei enosis. Makarios III głośno mówił o tym, że niezależność Cypru jest tylko etapem realizowanym w celu zjednoczenia Cypru z Grecją. Na polecenie prezydenta greccy oficerowie pełniący służbę na wyspie przygotowali plan o nazwie „Akritas”. Zakładał on pokazanie światu, że opierając się na założeniach konstytucji, która została narzucona Cypryjczykom niemożliwe jest sprawne i efektywne zarządzanie państwem. Zmierzał do usunięcia przepisów konstytucyjnych zabezpieczających interesy tureckich Cypryjczyków, unieważnienia traktatów sygnowanych wraz z Turcją, Grecją i Wielką Brytanią oraz uzyskania prawa do samostanowienia i w następstwie plebiscytu zrealizowanie idei enosis (Misztal 2013:438-439).

Obie strony konfliktu nie wykazywały woli ustabilizowania sytuacji wewnętrznej kraju, w zastraszającym tempie dojrzewała wzajemna podejrzliwość i nieufność. 30 listopada 1963 roku prezydent Republiki Cypru dążąc do wprowadzenia rewizji konstytucji, motywując to potrzebą usprawnienia rządów oraz zażegnania wewnętrznego kryzysu politycznego, zaproponował następujące propozycje zmian ustawy zasadniczej, nazywane trzynastoma punktami Makariosa:

1. Odebranie prawa weta prezydentowi i wiceprezydentowi oraz rozszerzenie prerogatyw wiceprezydenta.
2. Przejmowanie obowiązków wiceprezydenta, w razie jego nieobecności lub braku możliwości piastowania urzędu, przez prezydenta.
3. Dokonanie przez członków Izby Reprezentantów wspólnego wyboru przewodniczącego (Greka) i wiceprzewodniczącego (Turka), a nie jak dotąd oddzielnie przez greckich i tureckich Cypryjczyków.
4. Przejmowanie obowiązków wiceprzewodniczącego Izby Reprezentantów, w razie jego nieobecności lub braku możliwości piastowania urzędu, przez przewodniczącego.
5. Usunięcie punktów traktujących o oddzielnym głosowaniu w obu izbach narodowych, stawiając sobie za cel zdrożenie pewnych ustaw.
6. Zbudowanie w całym państwie wspólnej struktury administracyjnej.

7. Ujednoczenie władzy sądowniczej, jak dotąd oddzielnej dla greckich i tureckich Cypryjczyków.
8. Unifikacja policji i żandarmerii.
9. Usunięcie paragrafów ograniczających liczbę żołnierzy w armii.
10. Dokonanie zmiany w zapisach o proporcjonalności w administracji, policji, armii, zgodnie z faktyczną liczbą ludności greckich i tureckich Cypryjczyków.
11. Obniżenie z dziesięciu do pięciu, liczby członków komisji służby publicznej.
12. Podejmowanie decyzji w komisji służby publicznej zwykłą większością głosów.
13. Rozwiązanie greckiej izby narodowej (Adamczyk 2002:205-206).

Makarios III poddał krytyce również postanowienia Traktatu Gwarancyjnego, według którego nie można było dokonać zmian w znaczącej części zasad konstytucji pod groźbą interwencji zbrojnej państw gwarantów. Prezydent niezwłocznie przekazał propozycje zmian wiceprezydentowi oraz poinformował o ich treści ambasadorów Grecji, Turcji i Wielkiej Brytanii (Adamczyk 1997:78).

Strona brytyjska zaaprobowała plan Makariosa. Ankarą kategorycznie odrzuciła propozycje prezydenta.. Tureccy Cypryjczycy mieli wątpliwości co do intencji greckich Cypryjczyków, obawiali się, że ograniczenie ich uprawnień będzie krokiem w stronę realizacji idei enosis.

Czas antagonizmów, napiętych stosunków między społecznościami doprowadził Cypryjczyków do punktu wyjścia. Wróciła sytuacja sprzed 1960 roku, znowu dochodziło do walk pomiędzy społecznościami cypryjskimi. Dochodziło do zamachów niszczących pomniki greckich i tureckich bohaterów, obie społeczności oskarżały się nawzajem o dokonanie tych czynów, mając na celu rozbudzenie animozji i sprowokowanie do walk. Prośby wystosowane zarówno przez Kucuka jak i Makariosa III o zaprzestanie walk nie przynosiły pożądanых reakcji Cypryjczyków. Święta Bożego Narodzenia okrzyknięto „czarnym Bożym Narodzeniem” (Nitecka-Jagiełło 1975:142-143).

Bibliografia

1. Adamczyk A. (2002). *Cypr. Dzieje polityczne*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.
2. Adamczyk A. (1997). *Problem cypryjski*, „Studia Europejskie”.
3. Adamczyk A. (2011). *Problem cypryjski – stanowisko Greków cypryjskich*, [w:] A. Szymański (red.), *Turcja i Europa. Wyzwania i szanse*. Warszawa: PISM.
4. Bernard A. (1976). *Republika Cypru*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
5. Czubocho K., Paszkowska M. (2007). *Konflikt cypryjski i jego wpływ na proces rozszerzenia Unii Europejskiej*, Rzeszów: Zeszyty Naukowe Zakładu Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, nr 1(3).
6. Kapłońska J. (2009). *Cypr. Dwa Państwa na jednej wyspie?*, [w:] A. Chojan, J. Więclawski (red.), *Myśl ekonomiczna i prawna*, Warszawa: Wyższa Szkoła Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie.
7. Miltiadou M. (2011). *Kwestia cypryjska. Krótkie wprowadzenie*. Warszawa: Biuro Prasowe i Informacyjne Republiki Cypryjskiej.
8. Misztal M. (2013). *Historia Cypru*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
9. Nitecka-Jagiello B. (1975). *Cypr - anatomia konfliktu*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej.
10. Zaborowski J. (2004). *System polityczny Republiki Cypryjskiej*, [w:] K. A. Wojtaszczyk (red.), *Systemy polityczne wybranych państw*, Warszawa: ELIPSA.